

האמנים שמייצגים את הניגוד והעושר באמנות המקומית

בתערוכתו של יהושע בורקובסקי מרגישים שפוסעים אל גני עדן אבודים. היא שונה כרחוק מזרח ממערב מתערוכתו המרתקת של תמיר צדוק

עוזי צור 06.06.2014 08:57

יהושע בורקובסקי: "מראות. הגן (3). פוטומורפוזיס", גלריה נגא, תל אביב

כשנכנסים אל תערוכתו החדשה של יהושע בורקובסקי נדמה שפסעת אל תוך שלמות המקיפה אותך ומובילה אותך הלאה, אל מעבר לאופק לא נראה, אל גני עדן אבודים שמראותיהם משתקפים זה בזה בהרמוניה שמעטים יכולים לברוא כמותה, ללא שמץ של התייפייפות או רגש מיותר, כבורקובסקי. לכאורה, התערוכה כוללת רק שמונה עבודות. אך הן יוצרות מין שדרה הנושאת אותך פנימה והלאה: שמונה הזרקות דיו פנורמיות על נייר ארכיוני שכל אחת מהן נדמית למין שעון-חול שהזמן קפא בו מלכת, חצאיהם סהורים בחיק הלימבו השחור של הרקע, משתקפים לא משתקפים אלו באלו. לרגע נדמה שאלה מראות מעוותים, כמו מבעד לעדשות, של גנים אירופיים. אולי אלו גני טיבולי, אותם גני רנסאנס שחיקו מצדם את גני הווילות הרומיות, על מזרקותיהם, שדרת הפסלים הקלאסיים, העמודים, הוורדים הצמאים למים, נחש אורב במעבה, וצמרות האורנים של חמא שצלילי הפסנתר של רספיג'ו מרפרפים בהם.

אלה צילומי שחור-לבן שבורקובסקי עיוות והעביר מבעד לרשתות, וככל שמתקרבים אל ההדפסים הדימוי הולך ומתפורר בדרגות שונות של התפוררות, כמו היה הגריד של צילום רשתית העין עצמה. כך מוביל אותנו בורקובסקי להתבונן על עצם הראייה האנושית, על הכזב והאשליה שבה. השעשוע השכלתני הזה ממשיך ומכניס לתוכו גם את השתקפויות מרכיבי חלל התצוגה באספקלריות הזכוכית הסוכרות את הדימויים. בכך נוסף רובד של יופי ליופי הקיים, כשהתלייה בחלל משתמשת במנעד שדרת העמודים כהד למנעד שדרת היצירות, והחלון הממשי שנעטף בבד פשתן בהיר מסן ומרכך את האור והחופץ כהתרחשות בעבודות עצמן. יפה גם מיקום כל הדפס במרחב הלבן, הממוסגר, המקיף אותו: בורקובסקי בחר להצמיד את ההדפסים אל הדופן העליונה, באמצע, מותר שוליים משלושה צדדים ובכך מסיט את הסימטריה בלי לפגוע בהרמוניה.

תמיר צדוק: "ניווט בדרכי אבות", גלריה רוזנפלד, תל אביב

אם יש תערוכה השונה מתערוכתו של בורקובסקי כרחוק מזרח ממערב, הרי זו תערוכתו המרתקת וחסרת המנוח של תמיר צדוק. השניים אכן מייצגים את הניגוד והעושר הזה שיש באמנות המקומית. צדוק הבשיל והתעדן מאז תערוכתו האחרונה אך בלי לאבד את נשכמותו האירחית (ואותו שמץ מבורך של ביטול עצמי). שם התערוכה לקוח ממשחק מחשב חינכי, בו המשחק נודד בעקבות אבותיו המיתולוגיים, בעיקר ביהודה ושומרון. השאילה השנונה של שם המשחק מרחיבה את תחום ההתחקות אחר השורשים אל יהודי צפון אפריקה, אל בחינת הזהות הגברית, המזרחית והישראלית, ואל הניסיון לגעת באותה מהות ישראלית מתעתעת, ממשית ומומצאת.

צדוק מרכיב את מכלול התערוכה משלל אמצעים, כשכל עבודה מתפקדת לעצמה כיחידה אוטונומית, ומימן ההומור והעונג המשחקי גבוהים גם הפעם. ב"חתונה יהודית במרוקו" נטל את הציור האוריינטליסטי של דלקרואה מ-1841 והפך אותו לתמונה חיה (טאבלו־ויואן). אחת אחת הוא מנפיש את דמויות החוגגים בפאטיו הסגור שהאור בא בו מלמעלה, מפיח חיים בנשים, בגברים, בילדים ובקשיש הנזירי, כולם במלבושיהם המסורתיים. ובשיאה של החתונה הוא מתחיל להעלים אחד אחד, עד שהפאטיו נותר ריק מאדם. זהו משל יפהפה, פשוט ואפקטיבי על חיים שלמים שנעלמו ונתח מהם רק חחות רפאים, שלא הצליחו לשמר את העולם שנכחד בארצם החדשה, המתנכרת. כמאה שנים אחר כך, סבו של צדוק מצלם תמונות דיוקן חושניות ומלאות עוצמה של גברברים ענגים בבגד ים לחופיה של טרפול. צדוק הגדיל מאוד את התמונות ותלה אותן בכתמי אור דרמתי - וכך מעבר לשריריהם הבתוליים, הקפוצים, נחשפות פגיעות וכמעט חרדה בפניהם.

"המעפילים" היא עבודה שכמו נלקחה מלונה-פארק לילי של פעם, בנישה משוקעת בקיר, מוהלת נוסטלגיה והומור גרוטסקי. אתה צריך ללחוץ על כפתור ההפעלה ("לאחר ששילשלת מטבע"), שמנגנון נלקח ממכונה ישנה כלשהי, והחזיון ניעור לחיים. בעומקו נמתחת צללית שחורה של יפו העתיקה על צריח הכנסייה ומתלול הבתים המדורגים אל הנמל והים, כשהים השחור נפרש בין קידמת התמונה ליפו שבעומקה, ובו עולים ויורדים בחריצים קצף גלים לבנים הנדמים לסנפירי כרישים. מחתך לעומק של הים בחזית הנישה, הסכור בבד בהיר, עולים ויורדים (כבתיאטרון בובות ממוכן) צלליות של יהודים מדושנים בעלי אפים גרוטסקיים, שכמו נלקחו מקריקטורות אנטישמיות. ראשי הגלים, סנפירי הכרישים, הם אפיהם השמנים המגיחים מעל קו המים ונעלמים. וזה מצחיק מאוד ומעורר מחשבה כאחד.

בווידיאו שצולם בפריים ניח, רואים קורה גבוהה שעליה מהדסים שלוש נערים ושני ילדים (אחייניו של צדוק), כנגד האור העז. הנערים נחוישים יותר ומנסים להסתיר את הפחד. הילדים נרעדים כעלה נידף, ואז מגיע רגע המבחן הסופי כשיש לקפוץ מקצה הקורה אל הקרקע. אחד הילדים נשבר כבר בהתחלה ונושר מהקורה. הנער הראשון שכבר התמודד עם הקורה חוזר לעזור לו והם מתחילים מהתחלה בתחושה של אחווה.

"ברוכים הבאים" הוא הגדלה של צילום שצדוק מצא, הדפיס את שני צדדיו (משני צדדיו של אותו נייר), הגדיל והניח על תיבת-אור עמומה. זהו צילום של כפריים לבנונים המברכים את חיילי צה"ל בתחילת מלחמת לבנון הראשונה. צדוק מציג את הצילום מגבו והאור המחלחל מבעדו מגלה את הלבנונים כרחות רפאים, כשהנייר המצהיב משמש כקרום של שיכחה, של הזמן שעבר ונקרם על פני הזיכרון. והחייל האלמוני שצילם את הצילום כתב בפניה, בכתב-יד: "לבנונים מברכים על באנו" בתום גברי שגם הוא אבד מאז.

שם הווידיאו "כרטיס משולב" מבוסס על אותו סידור המקנה כניסה לכמה מוזיאונים בכרטיס אחד. בטלפון החוגה שבבית בן-גוריון, גבר מזרחי בגיל העמידה וחובש כיפה מקבל משימה לתפוס טורריסט מסוכן. הוא מגייס לשם כך קבוצת חיילים המבקרת באחד המוזיאונים, ומפיץ ושותל את תמונת המבוקש במערך התצוגה של מוזיאוני קרבות, מלחמות, שואה ותקומה, בידיהם של מדריכות ומדריכים משופשפים, כשבו בזמן הטורריסט המזרחי המזוקן מזדחל, מתגנב וחומק מרודפיו בחיק תפאורתיהם של אותם מוזיאונים. שומר המוזיאון שיצא למשימת בילוש הוא בעצם אביו של צדוק והטורריסט הוא צדוק עצמו. והעיחוב הזה של הישראליות הממלכתית (שצדוק עושה שימוש לא תקני בשפתה הוויזואלית והמילולית) עם הסיפור הפרטי המשפחתי, מצחיק באופן נפלא.